

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lasonen, Johanna; Halonen, Mia; Kemppainen, Raija Pini; Teräs, Marianne

Title: Monikulttuurisuus, kulttuurienvälisyys ja osaamisen tunnustuksen tarve

Year: 2009

Version: Published version

Copyright: © Suomen kasvatustieteellinen seura ry 2009

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Lasonen, J., Halonen, M., Kemppainen, R. P., & Teräs, M. (2009). Monikulttuurisuus, kulttuurienvälisyys ja osaamisen tunnustuksen tarve. In J. Lasonen, & M. Halonen (Eds.), *Kulttuurienväläinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä* (pp. 9-21). Suomen kasvatustieteellinen seura. *Kasvatusalan tutkimuksia*, 43. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7411-20-9>

JOHANNA LASONEN
MIA HALONEN
RAIJA PINI KEMPPAINEN
MARIANNE TERÄS

Monikulttuurisuus, kulttuurienvälisyys ja osaamisen tunnustuksen tarve

Kulttuurienvälisyyttä ei enää tarvitse etsiä kotipaikkakunnan ulkopuolelta. Maahanmuutto on kasvanut tasaisesti tämänkin vuosituhannen puolella. Ylipäänsä ihmisten tilapäinen ja pysyvä liikkuvuus on lisääntynyt. Maahanmuuttajien jääminen maahan on pitempiaikaista verrattuna suomalaisten pyrähtelyihin ulkomailla turisteina ja vaihto-ohjelmissa. Monikulttuurisessa ympäristössä tietoisuus ja herkkyyks monikulttuurisuuden havaitsemiselle ja kulttuurienväliselle oppimiselle tulee mahdolliseksi.

Käsitteiden moninaisuus

Kulttuurista on käsitteenä monia määritelmiä, ja sitä käytetään erilaisissa yhteyksissä arkikielestä tieteellisiin julkaisuihin. Tämä heijastaa käsitteen monimutkaisuutta ja monimerkityksisyyttä. Ymmärrämme kulttuurin laajasti. Se voi viitata kokonaiseen tietyn väestön tai ryhmän yhteisölliseen kulttuuriin tai fokusoidusti esimerkiksi oppilaitoksen oppimiskulttuuriin tai työpaikan työkulttuuriin. Käsitämme sen avoimena, muuttavana, sekoittavana, sosiaalisena ja yhteisöllisenä (ks. esim.

Hall, 1995; Rastas ym., 2005). Ratner (2000) määrittelee kulttuurin viiden kulttuurisen ilmiön avulla:

- toiminnot kuten tavaroiden tuotanto ja lasten kasvatusta
- arvot, skeemat, merkitykset ja käsitteet kuten hyvinvointi ja nuoruus
- fyysiset artefaktit kuten työvälineet tai kirjat
- psykologiset ilmiöt kuten tunteet, asenteet ja havaitseminen
- toimijuus, mikä tarkoittaa sitä, että ihmiset aktiivisesti rakentavat ja muovaavat kulttuurisia ilmiöitä.

Massey (1995) ja Hall (1995) näkevät, että kulttuurin käsite on tavallisesti kietoutunut yhteen paikan ja usein myös kansakunnan käsitteen kanssa; näin voidaan käyttää esimerkiksi ilmaisuja venäläinen tai japanilainen kulttuuri. Hall jatkaa, että tällainen ”paikallistunut” kulttuuri elää tyypillisesti vain mielikuvissa ja kansakuntapuheen tarkoitus on tuottaa käsitystä yhteisestä lähtökohdasta tai ideaa yhtenäisestä, homogeenisestä kulttuurista. Kuitenkin se on todellisuuden vastaista, sillä useimmat kansakunnat ovat kulttuurisesti ja etnisesti hyvin sekoittuneita. Paikallistunut kulttuuri näkyy siinä, että yritämme sitoa kulttuurin yhteen paikkaan, traditioon ja kotimaahan. Tällaiset yritykset ovat osoittautuneet historian kuluessa vaarallisiksi, kalliiksi ja usein myös toivottomiksi (Hall, 1995, 185–186).

Monikulttuurisuus on monisäikeinen ilmiö, jolla on poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia päämääriä ja seurauksia (Willet, 1998). Masonin (2003) mukaan monikulttuurisuus on yhteiskunnallinen liike, joka ylistää kulttuurieroja ja vaatii kaikkien kulttuurien edustajien oikeudenmukaista ja kunnioittavaa kohtelua. Monikulttuurisuus synnyttää erilaisia miellelyhtymiä eri asia- ja vuorovaikutusyhteyksissä, ja siihen liittyy paikallisia ja poliittisia kysymyksiä. Jotkut tutkijat katsovat, että monikulttuurisuus viittaa monimuotoiseen yhteiskuntaan ja kulttuurienvälisyys koulutusohjelmiin (Batelaan & Gundara, 1991). Esimerkiksi Mäkiloukon (2003) tutkimus käyttää termiä *monikulttuurisuus* (multiculturality) kuvatessaan monikansallisia projekteja. Suomessa

termejä monikulttuurisuus ja sanaa *interkulttuurisuus* käytetään rinnakkaisina kasvatustieteessä (esim. Järvelä, 2002). Termiä *monikulttuurinen* onkin luontevaa käyttää puhuttaessa tilasta tai ihmisryhmästä, jonka jäsenillä on monenlaisia taustoja. Sen voisi myös sanoa olevan toivottu yhteiskunnallinen tila, jossa monikulttuurisuus viittaa eri kulttuurien rinnakkaiseen yhteiskunnan luonnollisina ja tasavertaisina osina.

Kulttuurienvälisyyteen kuuluvat monikielisyys, uskonnot, etnisyys ja muu kulttuurinen erityisyys. Joidenkin ihmisten erilaisuus nähdään myönteisesti eteenpäin vievänä tekijänä, kun taas joidenkin erityisyys näyttää olevan esteenä hyvinvoinnin tasapuolisesta jaosta osalliseksi pääsulle. Ihmisten tapojen ja ulkonäön erilaisuus tai samanlaisuus ja tuttuus tai outous valtaväestöön verrattuna näyttävät olevan tekijöitä, joita pidetään tietoisesti tai tiedostamatta myönteisinä, neutraaleina tai kielteisinä. Suomalaisessa järjestelmässä esimerkiksi koulutus- ja työorganisaatiot näyttävät helpommin hyväksyvän ja työllistävän tutunnäköistä, suomea sujuvasti puhuvaa kantaväestöä kuin tänne muuttaneita valtaväestöstä ulkoisesti poikkeavia henkilöitä.

Kulttuurienvälisyys (interculturality) voidaan nähdä kenttänä, aikana, vyöhykkeenä ja tilana eri kulttuurien ja ihmisten välillä. Rinnakkaiskäsite kulttuurienväliselle (intercultural) on monikulttuurinen (multicultural tai cross-cultural). Kaikilla käsitteillä on omat historialliset lähtökohtansa ja perusteensa. Monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisyyden tarkasteluun kuuluvat joustavuus ja muuntuvuus ajankohdan, ihmisryhmän ja heidän historiansa sekä yhteiskunnallisen kontekstin mukaan.

Kulttuurienvälisyys nähdään yleensä dynaamisena vuorovaikutuksena eri kulttuurien ja ihmisten välillä kuten tehdään esimerkiksi kulttuurinvälisen kommunikaation piirissä (ks. esim. Gudykunst, 2002). Viestinnässä kulttuurienvälisyys (intercultural) on suositeltava termi (esim. Salo-Lee, 2003). Kulttuurinvälisessä kasvatuksessa ja koulutuksessa puolestaan painotetaan vuorovaikutuksen lisäksi oppimista sekä uudella tavalla ymmärtämistä ja toimimista (ks. esim. Gundara, 2000; Landis ym., 2004; Räsänen & San, 2005). Suomessa kasvatustieteessä esiintyy myös lainatermi interkulttuurisuus. Liike-elämän yhteyksissä

termi kulttuurienvälinen (esim. kulttuurienvälinen johtaminen, englanniksi *cross-cultural management*) on melko vakiintunut. Lasonen (2005) näkee kulttuurinvälisyyden oppimisena toimimaan kulttuurien tulkitsijoina ja välittäjinä. Rauni Räsänen kollegoineen on tutkinut ja kehittänyt erityisesti interkulttuurista opettajankoulutusta (2002). Hän näkee kulttuurivälisen yhteistyön ja oppimisen erityisesti eettisenä haasteena (ks. esim. Räsänen, 2005).

Terminä kulttuurienvälisyys herättää myönteisiä tunteita, uteliaisuutta ja odotuksia vuorovaikutuksesta. Kulttuurienvälinen osaaminen tuo miellelyhtymän monikielisydestä ja avoimesta, ennakkoluulottomasta suhtautumisesta ja vuorovaikutuksesta toisten kulttuurien uskontojen ja heidän edustajiensa kanssa. Keneltä odotetaan kulttuurienvälisyyttä ja siihen liittyvää osaamista? Sitä saatetaan pitää valtakulttuurin etuisuutena ja vähemmistöjen kontrolloimisen välineenä. Jos vähemmistöjen kulttuurienväliselle osaamiselle annettaisiin tunnustusta, valtakulttuurin pitäisikin oppia heiltä kulttuurienvälisyyttä yhteiskunnan ja talouden eri sektoreilla.

Kulttuurienvälinen osaaminen ja sen kehittäminen koskettavat ihmisiä erilaisissa elämänvaiheissa ja -tilanteissa sekä koulutuksessa että työelämässä. Kulttuurienvälisyydestä on alettu puhua kansainvälistyvän ja globalisoituvan talouselämän ja lisääntyvän maahanmuuton yhteydessä. Historiallisesti katsoen molemmat ilmiöt ovat kuitenkin yhtä vanhoja kuin ihmiskunta: kauppaa on aina käyty, ja ihmiset ovat aina muuttaneet synnyinseuduiltaan uusille alueille. Muutto on tapahtunut yksin tai perheitten kanssa. Perheen kotoutuminen sekä työelämän ja perheen yhteensovittaminen ovat haasteellisia niille, jotka muuttavat maasta toiseen. Kulttuurienvälisestä osaamisesta tarvitaan kouluissa, päiväkodeissa, työpaikoilla sekä julkisissa ja yksityisissä palvelulaitoksissa. Suomessa Mirja Talib on kirjoittanut opettajien uudesta osaamistarpeesta, jota hän kutsuu monikulttuuriseksi osaamiseksi. Hän kirjoittaa, että opettaja tarvitsee työssään monikulttuurista kompetenssia eli monikulttuurisuustyössä kehittyviä ja kehitettäviä tietoisuuden tasoja aina identiteetistä globaaliin vastuuntuntoon ja vaikuttamiseen (Talib, 2004, 43).

Suomessa tutkitaan kulttuurisenvälisyyttä ja monikulttuurisuutta monipuolisesti, mikä näkyy esimerkiksi Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimusseuran, ETMU ry:n verkostoissa. Suomen Akatemian rahoittaman tutkimusohjelman ”Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet” (SYREENI, 2000–2003) tutkimukset käsitelivät laajasti syrjäytymistä, eriarvoisuutta ja etnisiä suhteita Suomessa hyvinvointivaltion näkökulmasta (Puuronen, Häkkinen, Pylkkänen, Sandlund & Toivanen, 2004). Tutkimusaiheita olivat muun muassa maahanmuuttajien syrjintä työmarkkinoilla, syrjintä, koulukulttuurin analysoiminen syrjäytymisen rakentumisessa ja purkamisessa sekä oikeudelliset näkökulmat. Vuodesta 2008 on ollut meneillään Suomen Akatemian, Väestöliiton ja usean yliopiston yhteinen monitieteinen tutkimushanke ”Sulkeutuuko Suomi? Kulttuurien välinen vuorovaikutus kohtaamisen areenoilla”. Myös useissa pienemmissä ja yksittäisissä hankkeissa yliopistoissa ja muissa organisaatioissa tehdään tämän kirjan aiheeseen liittyvää tutkimusta. Lisäksi on monia menneitä ja meneillään olevia tutkimuksia, joiden kysymyksenasettelut ovat lähellä omiamme ja joiden kanssa toivomme voivamme olla vuorovaikutuksessa.

Kielisyys

Kieli on avainasemassa ihmisten välisessä kommunikaatiossa ja siten myös kulttuurienvälisyydessä. Useissa tutkimuksissa ja raporteissa kielen merkitys tulee esille, mutta harva tutkimus puuttuu siihen, millainen tuo merkitys on: mitä kieli ihmisten arjessa käytännössä merkitsee. Pyrimme tässä kirjassa tuomaan kielen myös konkreettisesti diskurssiin kulttuurienvälisyydestä. Kun ihminen vaihtaa asuinmaata, hän useimmiten kohtaa myös uuden kielen. On kohdemaan kielipolitiikan asia, miten suhtaudutaan sekä maahanmuuttajan ensi- tai äidinkielen – pyritäänkö sitä ylläpitämään ja vahvistamaan vai pääsemään siitä eroon – ja miten tarmokkaasti hänelle pyritään opettamaan uuden maan kieltä – vai pyritäänkö lainkaan. On kiistatonta näyttöä siitä, että äidinkielen osaaminen on yhteydessä toisen kielen oppimiseen (esim. Lehtinen,

2002; Mitchell, Destino, Karam & Colón-Muniz, 1999). Vallitseva kielipolitiikka määrittelee, tuetaanko äidinkieltä osana lapsen kielellistä ja kognitiivista kehitystä. Käytännössä kielipolitiikka ja tunnustuksen antaminen näkyvät esimerkiksi resurssien jaossa. Tunnustuksen antaminen varmistaa tasavertaisuuden toteutumisen ja jopa tukee identiteetin kehittymistä.

Monet maahanmuuttajat ovat jo monikielisiä ja monikulttuurisia, kuten ihmiset maailmassa yleensäkin. Yksikielisyyttä ei oikeastaan ole olemassakaan, koska yhden kielen sisälläkin on niin paljon variaatiota, että käytännössä kaikilla ihmisillä on vähintään useita kielimuotoja, joilla välittää asioitaan. Kukaan ei ole myöskään yksikulttuurinen. Nämä tosiasiat on hyvä pitää mielessä, kun kulttuurienvälisyydestä lähdetään puhumaan – me suomalaiset olemme kulttuurien välissä myös asioidessamme toiselta paikkakunnalta muuttaneen toisen kantasuomalaisen kanssa, joka ehkäpä tienaa ja syö leipänsä eri tavalla kuin me. Kielet – niin eri kielet kuin kielensisäiset rekisterit – kantavat mukanaan myös kulttuuria ja kielen käytön keinoja ja konventioita, jotka on myös syytä ottaa huomioon kulttuurienvälisessä kanssakäymisessä. Kuten jokainen kääntäjä tietää, kieli ei sellaisenaan käänny toiseksi, vaan käännettävä on sekä sisältö ja tavoite että konteksti.

Kieli liittyy vahvasti maahanmuuttajuuteen myös siinä mielessä, että ihminen määrittellään usein kielensä kautta. Kun maahanmuuttajan Suomessa syntyneellä lasta ei voi – tai ei ainakaan pitäisi – kutsua maahanmuuttajaksi, hänestä tulee maahanmuuttajataustainen. Tällä termillä korostetaan sekä vanhempien taustaa että usein juuri lapsen kieltä, eli hänen ensikielensä on jokin muu kuin suomi. Koska hän sitten lakkaa olemasta edes ”taustainen” vai lakkaako koskaan, ja – mikä ehkä olennaisinta – mikä hänestä sitten tulee? Terminologiaan ei ole sievää ratkaisua, useimmat ovat epätoivoisia yrityksiä maksimaaliseen poliittiseen korrektiuteen. Tärkeää on kuitenkin tietää ja tiedostaa, mistä puhuu ja miksi käyttää niitä termejä, joita käyttää.

Kulttuurienvälinen osaaminen on aina jossain määrin kontekstisidonnaista, sillä eri tilanteissa vaaditaan erilaista osaamista. Yleisesti osaamisen katsotaan sisältävän asenteita, tietoja ja taitoja. Painoalueet

vaihtelevat osallistujien kulttuurienvälisen kokemuksen, tavoitteiden ja toimintakontekstien mukaan. Yhteiskunnallisissa yhteyksissä, joissa tavoitteena on tasa-arvo ja samanvertaisuus, asenteet ja oikea tieto ovat keskeisiä. Kansainvälisessä liike-elämässä, jossa tavoitteena on tehokas yhteistyö, taitotaso korostuu. Lasten ja nuorten kasvatuksessa kansainvälisyyteen ja kulttuurien kohtaamiseen korostuvat tiedot ja asenteet. Vuorovaikutuksen perustaksi tarvitaan myös kykyä kommunikoida vierailta kielillä. Kulttuurienvälisissä tilanteissa kaikki osapuolet ovat oppijoita ja kehittäjiä; ei ole yksipuolisesti kulttuurin omaksujia ja sen opettajia.

Osallisuuden oikeuksista

Juridisesti kaikilla on oikeus tasa-arvoiseen kohteluun koulutuksessa ja työelämässä, toisin sanoen jokaisen oikeudet tunnustetaan. Käytännössä tunnustuksen antaminen maahanmuuttajille ja heidän jälkeläisilleen ei toimi tasavertaisesti, mistä kertovat esimerkiksi heidän moninkertaisesti suuremmat työttömyysluvut kantaväestöön verrattuna. Lisäksi maahanmuuttajataustaisten nuorten on vaikeampi päästä toisen asteen ja korkea-asteen koulutukseen kuin valtaväestön nuorten. Mitä etäämmällä Euroopasta henkilön juuret ovat, sitä vaikeampaa hänen on löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa työllisyys-, koulutus- ja palkkaindikaattoreilla mitattuna. Ihmisten erilaisuus voi aiheuttaa eriarvoisuutta, jos heidän kulttuuriensa erilaisuudelle ei anneta yhteisössä tunnustusta.

Kriittisen sosiaalitieteen edustajat ovat analysoineet tunnustusta (recognition) yksilön ja yhteisön näkökulmista. Pelkistetysti ilmaistuna tunnustus on kulttuurisen erilaisuuden ja siihen liittyvien arvojen sekä ihmisarvon ja erityisyyden tunnustusta. Taylorin (1994) mukaan yksilöille on ominaista tulla huomatuiksi muista erilaisena kulttuuristen piirteiden perusteella. Toisille tunnustuksen antaminen perustuu heidän erityisyyteensä, jolle heidän erilaiset identiteettinsä rakentuvat. Tämä erityisyys on yksilöitä ja yhteisöjä eteenpäin vievä voima. Arvostus rakentuu persoonallisen identiteetin muodostumisen sekä itsen-

sä toteuttamisen ja itsekunnioituksen tunnustussuhteesta sosiaalisessa ympäristössä (ks. Honneth, 1995). Tunnustuksen kieltäminen ilmenee henkilön tai ryhmän sortamisena, kieltämisenä, nöyryyttämisenä ja näkymättömäksi tekemisenä. Tunnustuksen kieltäminen juontaa juurensa stereotyyppien eli asennekaavoittumien kognitiivisista prosesseista, mikä johtaa ”sisäpiiriläisten” suosimiseen ja ”ulkopuolisten” marginaaliin jättämiseen (ks. Cudd, 2006), ”toiseuttamista” (Suomen kontekstista ks. Löytty, 2005). Tunnustuksen kieltäminen loukkaa ja vahingoittaa yksilöitä ja ryhmiä, koska se rajoittaa heidän vapauttaan toimia ja kyseenalaistaa heidän myönteistä itseymmärrystään. Ikävalko (2003) esittelee tunnustusasenteet, jotka ilmenevät toisen ihmisen arvostamisena sekä hänen pitämisenään persoonana, subjektina ja intentionaalisenä olentona. Tunnustus on itsen toteuttamisen ja hyvän elämän ehto.

Kirjan rakenne

Tässä kirjassa olemme halunneet korostaa toimintaan osallistuvien aktiivista roolia sekä eri äänien kuulemistä ja kuuntelemista kulttuurienvälisessä osaamisessa ja sen kehittämisessä. Aina ei ole itsestään selvää, että maahan muuttaneiden ihmisten osaaminen tunnustetaan tai että he ovat itse mukana kehittämässä monikulttuurista yhteiskuntaa tasavertaisina kumppaneina maassa jo pidempään asuneiden kanssa. Jos heidän osallistumisensa sivuutetaan tai heidän ääntään ei kuunnella, käy helposti niin, että valtakulttuurin käytänteitä, toimintaa ja arvoja pidetään itsestäänselvyyksinä, universaaleina tosiasioina. Kirjamme käsittelee monikulttuurisuutta ja kulttuurienvälisyyttä laajasti ja kokoaa varhaisen ja aikuisiän koulutuksen sekä työelämän näkökulmia yksien kansien väliin. Tämän lisäksi keskustelu yhdistää maahanmuuttajakysymyksiä ja kulttuurienvälisiä liike-elämän seikkoja, jotka ovat molemmat kansainvälistymisen ilmenemismuotoja. Usein kansainvälistymistä, esimerkiksi korkea-asteen opiskelija- ja opettajavaihtoja, tarkastellaan erillään monikulttuurisuuskasvatuksesta ja kulttuurienvälisestä oppimisesta. Väitämme, että yhteiskunnat monikulttuuristuvat sekä maahan-

muuton että vaihto-ohjelmien tarjoamien vierailujen kautta. Kalliiden vaihto-ohjelmien tavoitteena tulisi myös olla kulttuurienväläinen oppiminen.

Kulttuurienväläinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä on jaettu johdannon jälkeen kolmeen osaan, joissa tarkastellaan kulttuurienvälisen osaamisen muutamia valittuja ulottuvuuksia. Kaksi ensimmäistä osaa on jaettu ihmisen elämänkaaren mukaan lapsuuteen ja aikuisuuteen. Ensimmäisessä osassa *Elämän eväitä – lapset ja nuoret ja kulttuurienvälisyys* on kaksi lukua. Luvussa *Monikielisyys oppimisen pohjana perusopetuksessa* Raija Pini Kempainen ja Johanna Lasonen tarkastelevat maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulutusta kielenopetuksen näkökulmasta. Sekä äidinkielen eli ensimmäisen (K1) että toisen kielen (K2) kehitys ovat keskeisiä tekijöitä koulumenestykselle. Kirjoittajat väittävät, että ensimmäisen kielen hallinta edistää toisen kielen oppimista ja koulumenestystä sekä vahvistaa oppilaan identiteetin muodostumista. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kielten oppimisen tavoitteena on toimiva kaksikielisyys, jota edistetään suomi toisena kielenä -opetuksen ja mahdollisuuksien mukaan oman äidinkielen opetuksen avulla. Toisessa luvussa *Oppitaitaleella – katsaus monikielisyteen päiväkodista yhdeksännelle* Mia Halonen kiinnittää erityisesti huomiota kielelliseen yhdenvertaisuuteen sekä muodollisen suomen hallinnan että jokaisen oppilaan äidinkielen tunnustamisen suhteen. Hän pyrkii rakentamaan katsauksessaan yleisemmän synteessin eri tutkimusten pohjalta ja peilaamaan kysymyksiä myös kenttäkokemuksiinsa ja tutkimustuloksiinsa maahanmuuttajataustaisten koululaisten kielellisestä repertoaarista ja erityisesti suomen kielen hallinnasta koulussa.

Osan *Aikuiset ja kulttuurienväläinen osaaminen* aloittaa Marianne Teräksen luku *Ammatillinen toinen aste ja kulttuurienväläinen tila*, jossa kuvataan Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden oppilaitoksessa tuotettua kulttuurilaboratoriomenetelmää. Kulttuurilaboratorio on muutoslaboratorioon perustuva osallistava työn ja yhteisen toiminnan kehittämismenetelmä, jossa osallistujat havainnoivat omaa kulttuuriaan, vertaavat kulttuureja sekä luovat uutta, kulttuurienvälistä toimintaa. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on se, miten kulttuurilaborato-

rion osallistujat luovat yhdessä kulttuurienvälisen tilan puheellaan ja kehittävät yhdessä koulutusta (Teräs, 2007). Luvussa *Kokemusta korkea-asteella* Johanna Lasonen keskittyy haastatteluaineiston pohjalta kuvaamaan korkeakoulujen musiikinopettajien näkemyksiä heidän kulttuurienvälisestä osaamisestaan. Kulttuurienväliset oppimiskokemukset ovat yksilöllisiä ja elämisen konteksteihin sidottuja. Luvussa analysoidaan myös kantasuomalaisen ja uussuomalaisten kokemuksia. Kolmannessa luvussa siirrytään työelämään Raija Pini Kemppaisen kirjoittaman luvun *Liike-elämän näkökulma* myötä. Luvussa tarkastellaan muun muassa kulttuurienvälisen esimies- ja asiantuntijatehtävien ja monikulttuuristen tiimien vetämisen sekä monikulttuurisissa tiimeissä toimimisen problematiikkaa ja tarpeita. Teemaa pohditaan teorian kehittämisen, ammatillisen toiminnan ja koulutuksen kannalta. Kempainen esittää, että nykyisin nimenomaan liike-elämän kompetensseissa taitokompetenssi korostuu tieto- ja asennekompetenssien kustannuksena.

Viimeinen osa *Miksi kulttuurienvälisyydestä puhuminen on tärkeää?* palaa kentältä ja empiriasta teoreettisempiin kysymyksiin. Luvussa *Etniset stereotyyppit, asenteet ja kompetenssin hyväksyminen* Eduard Khakimov ja Vera Khotimets tarkastelevat niitä psykologisia indikaattoreita, joilla on vaikutusta vähemmistöön kuuluvien osaamisen tunnustamiselle koulussa ja työmarkkinoilla. He soveltavat Svetlana Bondyrevan ja Nikolai Kolesovin (2003) kehittämää teoreettista mallia ”suvaitsevaisuudesta, johon päästään vähentämällä henkistä jännitettä”. Mallissa kuvataan suvaitsevaisuuden eri tyyppisiä, joita henkilö voi osoittaa eri vaiheissa suhteessa toiseen ihmiseen. Kirjan päättää Johanna Lasosen luku *Tavoitteena tunnustuksen antamisen tasavertaisuus*. Identiteettien moninaisuuden tunnustaminen on monikulttuuristen yhteisöjen kehittymisen edellytys. Luvussa luodaan katsaus tunnustuksen (recognition) ja uudelleenjaon (redistribution) keskusteluun (Fraser & Honneth, 2003). Tunnustuksen ja resurssien uudelleenjaon idea liittyy teoksen artikkeleiden aihepiireihin: maahanmuuttajataustaisten lasten oikeus lähtökohdilleen sopivaan kielten opiskeluun ja sille varattuihin resursseihin, etnisiltä taustoiltaan erilaisten ihmisten työelämään pää-

syn helpottamiseen sekä koulutus- ja työorganisaatioiden valmiuksiin hyväksyä ja hyödyntää moninaisuutta.

Teoksen rajoitteena voidaan pitää sitä, että uskontoon monikulttuurisen kasvatuksen osana vain viitataan. Kuitenkin tiedostamme uskonnon merkityksen erityisesti Euroopan ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien ymmärtämisessä. Maailman valtauskontojen edustajat, esimerkiksi muslimit, hindut ja buddhalaiset, voivat myönteisellä tavalla vaikuttaa suomalaistenkin elämäntapoihin ja arvoperustan pohdintaan osana minuutta. Kristillisyydessäkin ja muissa Suomen uskonnoissa on hyvin paljon eroja, joita harvoin sisällytetään monikulttuuriseen kasvatukseen. Uskonnon vapaus on kansalaisten perusoikeus. Salili ja Hoosain (2006) toteavat, että uskonnolla on yhä hallitsevampi merkitys globaalissa liiketoiminnassa ja konflikteissa. Useamman maailmanuskonnon opiskelu voi myös kyseenalaistaa vallitsevia maailmankatsomuksia ja arvoja.

Lähteet

- Batelaan, P. & Gundara, J. (1991). Intercultural education: Selected bibliography. *Bulletin of the International Bureau of Education* 65 (260), 7–86.
- Bondyreva, S. K. & Kolesov, D. V. (2003). *Tolerance: introduction into a problem* [Толерантность: введение в проблему]. Moscow: MPSI. P.240.
- Cudd, A. (2006). *Analyzing oppression*. Oxford: Oxford University Press.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. Lontoo: Verso.
- Gudykunst, W. B. (2002). Cross-cultural communication: Introduction. Teoksessa W. B. Gudykunst & B. Mody (toim), *Handbook of international and intercultural communication*, 19–23. Thousand Oaks: SAGE.
- Gundara, J. S. (2000). *Interculturalism, education and inclusion*. Lontoo: Paul Chapman.
- Hall, S. (1995). New cultures for old. Teoksessa D. Massey & P. Jess (toim.), *A place in the world? Places, cultures and globalization*, 176–214. Oxford: Oxford University Press, The Open University.
- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflict*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Ikävalko, H. (2003). *Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto. Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä subteista*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 220. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Järvelä, M.-L. (2002). Tavoitteena interkulttuurinen opettajankoulutus: orientaationperusta ja epistemologia. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M.-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus: utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen kautta*. Acta Universitatis Ouluensis, Sarja E. Saatavilla <http://herkules oulu.fi/isbn9514268075/html/index.html>
- Landis, D., Bennett, J. M., & Bennett, M. J. (toim.). (2004). *Handbook of intercultural training* (3. painos). Thousand Oaks: SAGE.
- Lasonen, J. (2005). Reflections on interculturality in relation to education and work. *Higher Education Policy* 18 (4), 397–407.
- Lehtinen, T. (2002). *Oppia kieli kaikki: Maahanmuuttajalasten suomen kielen kehitys ja kaksikielisyys peruskoulun ensimmäisellä luokalla*. Turun yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis, Sarja C, Osa 18. Turku: Turun yliopisto.
- Löytty, O. (2005). Toiseus. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.), *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*, 161–189. Tampere: Vastapaino.
- Mason, M. (2003). Ethics and intercultural education. Teoksessa J. Lasonen & L. Lestinen (toim.), *Intercultural education: Teaching and learning for intercultural understanding, human rights and a culture of peace*. UNESCO Conference Proceedings. [CD-rom]. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Institute for Educational Research.
- Massey, D. (1995). The conceptualization of place. Teoksessa D. Massey & P. Jess (toim.), *A place in the world? Places, cultures and globalization*, 46–86. Oxford: Oxford University Press, The Open University.
- Mitchell, D. E., Destino, T., Karam, R. T., & Colón-Muniz, A. (1999). The politics of bilingual education. Teoksessa B. S. Cooper ja E. V. Randall (toim.), *Accuracy or Advocacy: The politics of research in education*, 81–98. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Mäkilouko, M. (2003). *Multicultural leadership: Strategies for improved performance*. FINT-RA-sarja. Helsinki: Multikustannus.
- Puuronen, V., Häkkinen, A., Pylkkänen, A., Sandlund, T., & Toivanen, R. (toim.). (2004). *New challenges for the welfare society*. Joensuu: Yliopistopaino.
- Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.). (2005). *Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Ratner, C. (2000). *Outline of a coherent, comprehensive concept of culture*. Luettu 19.1. 2006 <http://www.humboldt1.com/~cr2/culture.htm>
- Räsänen, R. (2005). Intercultural co-operation as an ethical issue. Teoksessa R. Räsänen ja J. San (toim.), *Conditions for intercultural learning and co-operation*. Helsinki: Finnish Educational Research Association.
- Räsänen, R., Jokikokko, K., Järvelä, M.-L., & Lamminmäki-Kärkkäinen, T. (2002). *Interkulttuurinen opettajankoulutus: Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Räsänen, R., & San, J. (toim.). (2005). *Conditions for intercultural learning and co-operation*. Helsinki: Finnish Educational Research Association.
- Salili, F. & Hoosain, R. (toim.). (2006). *Religion in multicultural education*. Greenwich, CO: Information Age Publishing, IAP.

- Salo-Lee L. (2003). Introduction: Intercultural communication: Academic field or everyday practice? Teoksessa P. Kistler & S. Konivuori, *From international exchanges to intercultural communication: Combining theory and practice*, 9–13. Jyväskylä: EMICC Network and University of Jyväskylä.
- Talib, M.-T. (2005). *Eksotiikkaa vai ihmisarvoa*. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Taylor, C. (1994). The politics of recognition. Teoksessa A. Gutman (toim.), *Multiculturalism*, 25–74. Princeton: Princeton University Press.
- Teräs, M. (2007). *Intercultural Learning and Hybridity in the Culture Laboratory*. Helsinki: University of Helsinki, Department of Education.
- Willet, C. (1998). *Theorizing multiculturalism: A guide to current debate*. Oxford: Blackwell Publishers.